

LBRIS

We know
books

Alexandru-Claudiu RĂȚĂ

ORDINUL DE MALTA
COMUNICARE ȘI SPIRITUALITATE

TRITONIC

Tritonic Books

București - 2024

Cuprins

INTRODUCERE	11
1. Motive și obiective	11
2. Structura cercetării. Organizare și metode	17

Capitolul I

CONTEXTUALIZAREA CONCEPTELOR	35
1. Religia în teoria relațiilor internaționale	36
1.1. Privatizarea unui concept: religia între public și privat	36
1.2. Revirimentul religiei pe scena internațională	41
2. Religia și acțiunea umanitară în relațiile internaționale	46

Capitolul II

ORDINUL SUVERAN DE MALTA ÎN RELAȚIILE INTERNAȚIONALE	53
1. Dimensiunea internațională a Ospitalierilor – suveranitate și ospitalitate	53
2. Diplomatie și ajutor umanitar	60
3. Un actor spiritual al dialogul internațional	64
4. Noi forme ale carității	68
5. O diplomatie umanitară activă. „ECOM” și „Malteser International“	76

Capitolul III**DIMENSIUNEA ECLEZIASTICĂ A ORDINULUI****SUVERAN DE MALTA 81**

1. Biserica și Ordinul Suveran de Malta – referințe istorice 81
2. Biserica și Ordinul Suveran de Malta – reflecții 84

Capitolul IV**SPIRITUALITATEA ȘI ORDINUL SUVERAN DE MALTA ... 91**

1. Un Ordin al lui Ioan, aproape de Hristos 92
 - 1.1. Sfântul Ioan Botezătorul, Patron al Ordinului Suveran de Malta 94
 - 1.2. Predica Sfântului Ioan și idealurile Ordinului Suveran de Malta 100
 - 1.3. Ioan Botezătorul, revelatorul prezenței lui Hristos 107
2. Ospitalierii – o teorie augustină, benedictină sau ignațiană? .. 111
 - 2.1. Chemarea Regelui, o misiune divină a Cavalerilor de Malta 115
 - 2.2. Examenul zilnic și conștientizarea prezenței divine în faptele cotidiene 118
3. Vocație și carismă 120
4. Pelerinajul, revenirea la spiritualitate și reîntoarcerea la esențial 136
 - 4.1. Pelerinajul și mijlocirea cu Dumnezeu 142
 - 4.2. Pelerinajul și revenirea la spiritualitate 142
 - 4.3. Pelerinajul și reîntoarcerea la esențial 143
5. Ospitalierii și organizarea spirituală 147
 - 5.1. Acțiune și credință în obediență 153
 - 5.2. Grația, onoarea și spiritualitatea Cavalerilor de Devoțiune 159
 - 5.3. Un Ordin religios guvernat de reguli canonice – Prima Categorie de membri 161
6. Incursiune în istoria spiritualității Ordinului Suveran de Malta 166
 - 6.1. Un ideal de neclintit încă de la înființare 166
 - 6.2. De la sprijinul celor nevoiași la apărarea credinței, dus-întors ... 168
7. Surse ale spiritualității Ordinului Suveran de Malta 176
 - 7.1. Deviza, sursă de inspirație a activității în favoarea celor slabi 178

7.2. Bolnavii noștri, stăpânii Noștri. <i>Obsequium pauperum</i>	185
7.3. Spiritualitate întru credință. <i>Defensio et tuitio fidei</i>	189
8. Ospitalierii – o spiritualitate originală și originară	194
8.1. Istoria originilor în documentele Ordinului	195
8.2. Spiritualitatea textelor reglementative	197
9. Virtuți umane și creștine	210
9.1. Obediența, o virtute eminentemente creștină	210
9.2. Virtuți cotidiene ale Cavalerilor și Damelor de Malta	216
9.3. Virtuți cavalierești ca surse de spiritualitate	231
CONCLUZII	247
BIBLIOGRAFIE	273
ANEXA	285

Capitolul I

CONTEXTUALIZAREA CONCEPTELOR

În această primă parte a lucrării noastre, dedicată conceptelor de „religie” și „relații internaționale”, ne propunem aducerea în discuție a religiei în contextul relațiilor internaționale, iar motivul pentru care facem acest lucru este reprezentat de intenția de a lega acest context al cercetării noastre de subiectul ei – Ordinul Suveran de Malta. În acest cadru de lucru considerăm potrivită discuția referitoare la tema aleasă și vom privi așadar în cele ce urmează religia și locul acesteia pe scena relațiilor internaționale, pentru ca mai apoi această perspectivă să ne îngăduie să ne apropiem de subiectul cercetării pe care urmează s-o desfășurăm.

Cu toate acestea, nu ne propunem o exegeză deosebit de profundă apropiindu-ne de cel mai mic detaliu al acestui context, ci doar intenționăm să scoatem în evidență faptul că dimensiunea religioasă contează în continuare în sfera relațiilor internaționale și nu este câtuși de puțin neglijabilă, așa cum a fost considerată mai multe decenii.

Mai exact, acest prim capitol nu va trata în detaliu relațiile internaționale, nici nu-și propune să discute religia sau acțiunea umanitară în amănunt, însă caută să stabilească doar dimensiunile care ne vor interesa atunci când ne vom ocupa de Ordinul Suveran de Malta.

1. Religia în teoria relațiilor internaționale

1.1. Privatizarea unui concept: religia între public și privat

Pe cât este de necontestat această perspectivă, rolul religiei în procesul de pace nu ar trebui să nu fie luat în considerare. Într-o lume în care, de-a lungul istoriei ei, toate religiile pot fi învinovățite de conflicte sângeroase și distructive, responsabilitatea acestora, separat și la comun, trebuie și are posibilitatea să rămână un instrument eficace al managementului conflictelor la toate nivelurile.

În urmă cu mai bine de două decenii, majoritatea cercetătorilor interesați de studiul relațiilor internaționale propuneau ipoteze care poziționau religia în sfera personală și o vedeau ca irelevantă în spațiul public.

Teoria relațiilor internaționale a ignorat vreme îndelungată faptul religios. În Statele Unite, nici Hans Morgenthau (Morgenthau, 2013), ca reprezentant al teoriei realiste, nici, mai recent, Alexander Wendt (Wendt, 1999), pentru gândirea constructivistă, sau Michaël Doyle (Doyle, 1997), pentru școala liberală, nu au acordat nici cea mai mică importanță faptului religios în lucrările lor cele mai însemnate.

Rezultatul cercetătorilor francezi Pierre Renouvin și Jean-Baptiste Duroselle (Renouvin, Duroselle, 2007) nu fac apel nici ele la faptul religios în teoria relațiilor internaționale, altfel decât într-o manieră „clandestină”, studiind-o doar din perspectiva unei analize a forțelor imateriale ce pot influența sistemul interstatal sau elementul pacifist. Raymond Aron (Aron, 2004), în celebra lucrare „Pace și război între națiuni”, nu ia în considerare decât strategiile statelor, făcând legătura doar cu interesele proprii ale acestora, anulând valorile religioase care ar putea să le definească.

Philippe Portier și Frédéric Ramel, într-un articol publicat în revista „Les Champs de Mars” (Portier, Ramel, 2015,

p. 10–18), încearcă să explice cele două rațiuni pentru care religia a fost lăsată deoparte în dezbaterile despre relațiile internaționale, identificând două argumente: unul istoric și altul teoretic.

Rațiunea istorică pentru abandonul religiei în cercetarea referitoare la relațiile internaționale, susțin francezii, este rezultatul regăsirii sistemului internațional, la momentul intrării în modernitate, într-un „cadru imanent“ (Taylor, 2007) de referință, cum descria Charles Taylor, în 2007, scena relațiilor internaționale de la 1648, după încheierea Tratatului de la Westfalia. Ordinea internațională era construită în jurul ideilor politice, în ciuda prezenței puținelor elemente de apartenență la lumea sacră. Pe de-o parte, statul se înfățișează drept pol unic al suveranității, iar Biserica se constituie sub forma unei puteri auxiliare de legitimare și, în situația în care nu dispare din structura statală, măcar nu mai influențează decât prin doctrină și liturghie puterea guvernamentală. Această perspectivă s-a accentuat pe parcurs la modul oarecum universal, fiind marcată de expansiunea naționalismului secular, caracterizat printr-o tendință din ce în ce mai intensă de trecere a religiei în sfera privată a individului.

Cel de-al doilea motiv, cel teoretic invocat de autorii francezi, are ca punct de pornire același freamăt istoric ce, completat de rațiunea științifică, propune refluxul dimensiunii religioase de la public spre privat, „ca o dezvoltare necesară a istoriei societăților“. Totul are ca moment de început sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX, odată cu aportul sociologilor Durkheim și Weber, care înfățișează modernismul prin prisma faptului că prezența rațiunii înseamnă, în mod obligatoriu, și reculul religiei. Această paradigmă a secularismului a fost continuată și intens susținută și de Peter Berger sau Bryan Wilson, sociologii religiei constatând privatizarea credinței și chiar refluxul acesteia, pe fondul diferențierii accentuate a sectoarelor activității sociale.

Aproape pe tot parcursul secolului XX, cercetători însemnați ai științelor sociale au considerat că religia a încetat să reprezinte un factor social și politic determinant în sfera publică a relațiilor internaționale. Mulți dintre aceștia au ca punct de reper judecățile emise de teoriile cunoscute ale modernismului și secularismului, exprimate de gânditori asemenea lui Karl Marx, John Stuart Mill, Max Weber, Sigmund Freud, Auguste Comte sau Émile Durkheim (Shakman, 2004, pp. 235–262). Elizabeth Shakman, autoare de origine americană, susține că secularismul este o sursă importantă de autoritate politică în teoria și practica relațiilor internaționale. Susținătorii acestei idei identifică, de altfel, „ceva denumit” religie, însă separă conceptul de caracteristicile statului, economiei și științei. Această separare îngăduie un consens ce are ca punct de sprijin un însemnat contingent de idei și credințe, printre acestea numărăm inclusiv câteva conform cărora secularismul este o realizare a voinței divine, fiind o evoluție naturală înspre moralitatea universală și o consecință firească a modernizării economice.

În ciuda acestor emanații, autoarea consideră că secularismul nu este pregătit să servească drept model universal al sferei publice pe plan intern sau internațional. Aducerea în discuție, așadar, a temei referitoare la religie, dar detașarea acesteia față de politica internațională, nu reprezintă altceva decât un factor menit să intensifice conflictele internaționale, nicidecum să le estompeze.

Mulți cercetători ai domeniului au afirmat că „puține previziuni au fost făcute cu încrederea neclintită a faptului că religia și credința se află într-o fază terminală” (Hadden, 1987, pp. 587–588) și că „teoria seculară este singura capabilă să atingă statutul unei paradigme în științele sociale” (Casanova, 1994, p. 17). Hadden susținea că teoria secularistă este un produs al mediului cultural și social de unde însăși aceasta ia naștere, că îndepărtarea influenței religiei se încadrează perfect în modelul evoluționist al modernismului.

O reevaluare critică a acestei idei are menirea de a scoate în evidență faptul că secularismul reprezintă baza conceptuală a unei preferințe ideologice, mai degrabă decât a unei teorii sistematice. În lucrarea lui, Hadden analizează contextul istoric ce a îngăduit secularismului să rămână de necontestat vreme îndelungată, dezvoltând patru categorii distincte de probe menite să susțină această teorie. De cealaltă parte, cercetătorul și sociologul american Casanova reevaluează teoria secularismului în lumina renașterii globale a religiei, concentrându-se asupra fenomenului „deprivatizării” sau a reapariției religiei în sfera publică, ca forță majoră în politica mondială, capabilă să conteste vechile premise ale relației dintre secularism și modernitate.

Până în anii '70, cercetătorii științelor sociale au acceptat aproape în unanimitate argumentul potrivit căruia religia era într-un continuu declin, o instituție tradițională menită să devină ne semnificativă sau să dispară sub presiunea modernizării. Drept dovadă a puternicei renașteri a religiei în spațiul public, mulți dintre cercetători au reacționat, debarasându-se imediat de teoria seculară în întregime. În contrast cu această atitudine, Casanova propune o deosebire analitică între trei momente distincte ale acestei teorii: cea dintâi constă în diferențierea sferelor de tip secular – asemenea statului și a pieței – de religie, cea de-a doua evidențiază declinul practicii religioase și a credinței și, nu în ultimul rând, aduce în discuție privatizarea religiei, susținând faptul că această diferențiere este nucleul de apărare al teoriei, în vreme ce declinul religios este depotrivă eronat din punct de vedere empiric și, normativ, fals.

Nu doar citând acești autori și din această cauză s-ar putea susține faptul că cercetătorii relațiilor internaționale au fost aceia care au respins cu cea mai mare vehemență – față de alți cercetători ai științelor sociale – religia din sfera publică. Contrar experților în științe politice sau sociologie, care elaborau diverse teorii pentru a explica declinul faptului religios,

cei care studiau relațiile internaționale nu ofereau prea multe explicații enunțurilor lor privind renunțarea la religie, caracterul de incompatibilitate al acesteia fiind atribuit și tratat de la sine în acest fel. Iar „când cercetarea avea de-a face cu religia, aceasta din urmă era de îndată încadrată într-o altă categorie“ (Fox, 2006, p. 1062).

La sfârșitul anilor '90, ideile enunțate de Huntington în „Ciocnirea civilizațiilor și refacerea ordinii mondiale“ (Huntington, 1998), susțineau că înfrângerea Uniunii Sovietice punea capăt oricăror dispute ideologice, nu însă și istoriei, conform teoriei susținute de Francis Fukuyama, teoretician rival în cadrul Departamentului de Stat american. Pentru Huntington, cultura – nu politica sau economia – urma să domine lumea, acesta identificând un număr de opt culturi (occidentală, confuciană, japoneză, islamică, hindusă, slav-ortodoxă, latino-americană, mai puțin cea africană, întrucât nu considera Africa civilizată) ce fiecare presupunea sisteme diverse de valori simbolizate printr-o religie, definită ca o forță centrală ce poate motiva și mobiliza popoarele. Principala linie despărțitoare era așezată de către Huntington între Occident și restul lumii, căci numai Vestul se presupunea că pune în valoare individualismul, liberalismul, valorile constituționale, drepturile omului, egalitatea, libertatea, domnia legii, democrația sau piața liberă.

De altfel, și cele mai importante teorii și discursuri ale relațiilor internaționale, includ prejudecăți anti-religioase. Ideea unei religii aflate în declin este o idee pur occidentală și putem afirma, cum deja s-a întâmplat, că domeniul relațiilor internaționale este cel mai „occidental“ dintre științele sociale. Chiar dacă această disciplină de tip universal, prin definiție, nu include dovezile intense a ceea ce înseamnă puterea religiei venite din cealaltă parte a lumii, întrucât nucleul teoretic al teoriei occidentale a relațiilor internaționale s-a dezvoltat pornind de la ideologii seculare ale Războiului Rece, nu neagă în mod explicit importanța religiei, însă nici nu o include în categoria

factorilor considerați decisivi în evoluția relațiilor internaționale. Realismul relațiilor internaționale se concentrează asupra puterii materiale și nu lasă prea mult loc altor motive pentru a explica rolul și comportamentele statelor pe scena internațională. Marxismul și liberalismul sunt axate pe factori raționali și economici și, în ceea ce privește constructivismul, acesta consideră faptul că orice structură este constituită de către om. Această din urmă teorie, cel mai cu puțință, ar fi singura ce s-ar putea concilia cu prezența factorului religios, însă foarte puțini cercetători au fost dispuși să ia în calcul această alăturare (Fox, Sandler, 2004, pp. 14–32).

Observând, la modul general, conturul scenei relațiilor internaționale creionat de către diverși cercetători mai bine de câteva decenii, realizăm faptul că dimensiunea religioasă este împinsă dincolo de liniile care delimitează sfera relațiilor internaționale, însă această ipostază a religiei urma să fie reconsiderată ulterior.

1.2. Revirimentul religiei pe scena internațională

Împinsă către o „libertate privată” și într-o lume restrânsă la însăși practicile ei, religia se întoarce aproape biblic din exilul în care a fost trimisă, printr-o reapariție deosebit de însemnată în cercetarea asupra relațiilor internaționale. Hatzopoulos și Petito (Petito, Hatzopoulos, 2003) ne propun, pentru înțelegerea acestei „reveniri din exil”, imaginea inversată a unei situații reale. În acest sens, ne este sugerată o privire din perspectivă diferită: analiza religiei nu ca și element ce a părăsit domeniul relațiilor internaționale, ci drept unul care a fost silit la acest abandon nemeritat, izgonit fiind din construcția modernă a relațiilor internaționale.

Eliminată din majoritatea analizelor privind relațiile internaționale, religia s-a reîntors în dezbaterile cercetătorilor, chiar dacă interesul era mai degrabă concentrat mai ales în raport

cu „ciocnirea civilizațiilor“ enunțate de Huntington, cu rolul acesteia în conflictele internaționale, a locului ocupat de Islam în structura politicii globale și, nu mai puțin de luat în considerare, influența reinventată a creștinismului – îndeobște catolic – în lumea contemporană a relațiilor internaționale.

S-au întâmplat multe de când subiectul religiei și cel al relațiilor internaționale a fost pentru prima dată luat în considerare în studiul relațiilor internaționale, un domeniu de cercetare considerat, prin excelență, laic. Puse laolaltă, cele două concepte – religia și relațiile internaționale, nu puteau reprezenta altceva decât un oximoron, căci religia era deja considerată ca fiind eliminată din sfera publică a relațiilor internaționale, fiind tratată drept o chestiune internă a statelor, în cel mai bun caz, sau o chestiune ce ținea strict de viața privată a cetățenilor acestora.

În anul 1998, în cadrul London School of Economics, Fabio Petito și Pavlos Hatzoupoulos, pe atunci doctoranzi, își continuă dezbaterile publice referitoare la importanța religiei în relațiile internaționale, pentru ca în 2003, să reunească mai mulți cercetători în volumul dedicat returului din exil al religiei și întoarcerea acesteia în studiul relațiilor internaționale (Petito, Hatzoupoulos, 2003).

După ce, vreme îndelungată, cei mai mulți gânditori ai relațiilor internaționale au ignorat religia, lucrarea acestora consfințește redeschiderea unei dezbateri complexe în ceea ce privește importanta influență a religiei care, pe măsura trecerii timpului, devine din ce în ce mai pregnantă. Colecția eseurilor reunite de cei doi autori invită la un studiu util despre modul în care religia, mai ales creștinismul și islamul, influențează politica internațională modernă.

În același volum, Scott Thomas contestă prezumpția conform căreia religia și pluralismul cultural nu pot fi reconciliate în societatea internațională și susține perspectiva conform căreia mișcările religioase contemporane sunt parte a ciocnirii de tip

fundamentalist a civilizațiilor, situație care are rolul doar de-a anula lupta mai amplă de-a găsi căi alternative către modernitate (Petito, Hatzopoulos, 2003, p. 21–54). Faptul religios nu trebuie cântărit doar ca având un rol direct în luarea deciziilor, căci acesta face dovada unei influențe chiar mai subtile, dar mai însemnate, caracterul lui fiind mult mai durabil decât evoluția opiniilor schimbătoare ale cercetătorilor sau a publicului. Acesta afectează mentalitățile și rareori – pe alocuri, chiar deloc – se modifică de astăzi pe mâine. Religiile pot fi *pro brevis tempo* sau muritoare la un moment dat, pot avea o dată certă, dar sunt, cu siguranță, infinit mai durabile decât statele. Regimurile care ieri căutau să anuleze sau să elimine religia din sfera publică au dispărut, iar religia ne oferă, în prezent, demonstrații frapante ale faptului că nu a încetat să existe și reprezintă o perspectivă imposibil de neluat în considerare.

După câteva decenii de dominație copleșitoare a câtorva teorii în relațiile internaționale, religia este, în prezent, un element fără de care considerăm că este imposibil să evaluăm evenimentele ce au loc pe scena internațională. În fapt, religia redevine elementul esențial atât la nivelul afacerilor interne ale unui stat, cât mai ales în relațiile internaționale și în politica mondială contemporană. Atenția sporită care îi este acordată religiei în teoria relațiilor internaționale sau în cercurile diplomatice se leagă foarte intens de rolul ambivalent al acesteia în politica internațională. Cu toate acestea, necesitatea unei clarificări analitice se impune. Astfel, considerăm oportună perspectiva care se concentrează asupra unei proiecții transnaționale a religiei care se află în strânsă legătură cu maniera în care aceasta își pune amprenta asupra evenimentelor care au loc pe scena internațională și, totodată, influențează actorii internaționali.

Dacă societatea internațională a depășit momentul în care religia era considerată drept irelevantă, fiind împinsă către sfera individuală sau chiar obligată să dispară conform viziunii realiste a relațiilor internaționale, în care doar forțele

materiale – dezvoltarea economică, puterea militară, factorii geopolitici, ș.a.m.d. – erau văzute ca relevante, în prezent putem aduce în discuție o adevărată „industrie” a religiei în relațiile internaționale.

A fost necesar să topim multe lumânări ale gândirii în catedrala relațiilor internaționale, trecând prin etapa „ignorării a ceea ce e sfânt” până la „sfânta ignoranță”, pentru ca prezentul să ne facă să conștientizăm că studiul relațiilor internaționale nu poate fi luat în calcul în absența religiei.

Demersul nostru, însă, nu se vrea a fi o încercare de a prezenta ipotezele pe care le considerăm eșuate de cercetătorii științelor sociale occidentale cu privire la rolul religiei în acest domeniu, ci, mai degrabă, ne propunem să evidențiem rolul pe care elementul religios îl are în influențarea evenimentelor care au loc în prezent pe scena internațională.

De asemenea, ca o remarcă subiectivă în această dezbateră, considerăm de prisos să menționăm faptul că nu ne numărăm printre adepții teoriilor ce au izolat fenomenul religios de sfera relațiilor internaționale, întrucât o astfel de poziție nu ar respecta subiectul cercetării noastre și ar anula însăși demersul pe care ni l-am propus.

Conștientizarea rolului pe care religia îl are în prezent se manifestă la mai multe niveluri. Astfel, în ultimii ani, au fost publicate lucrări care susțin aportul indiscutabil al religiei în căutarea soluțiilor viabile în ceea ce privește soluționarea conflictelor internaționale, un demers încurajat chiar de exemple concrete.

Începând cu anul 1945, religia și diferențele religioase au constituit una dintre cele mai dese cauze ale conflictelor interne sau internaționale, stare de fapt ce a generat ideea conform căreia aceste evenimente ale scenei internaționale beneficiază de o puternică dimensiune religioasă, devenind din ce în ce mai sălbatice, brutale și primitive. Cercetările de până acum ne scot la iveală faptul că religia și naționalismul nu fac casă bună și că